

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2020. – С. 6–25
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – № 2. – 2020. – pp. 6–25
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2020.52.6-25>
hj.chnu.edu.ua

УДК 78.093.5:94(477)](477.85-25)(091)

© Василь Ботушанський* (Чернівці)
© Олександр Добржанський** (Чернівці)

ТРИДЦЯТИРІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті з нагоди 30-річчя кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича висвітлюється пройдений нею шлях: заснування, формування колективу, керівництва, кардинальне оновлення освітніх програм, дисциплін, забезпечення навчальною літературою. Велика увага приділена науковій роботі, методології, тематиці, діяльності наукових шкіл буковинознавства і козакознавства, захисту дисертацій, публікації наукових досліджень, використання їх у навчальній роботі.

У статті простежено науковий і творчий шлях упродовж тридцятирічного періоду існування (1990 – 2020 рр.) одного з провідних підрозділів ЧНУ імені Юрія Федьковича – кафедри історії України.

Ще із створенням у 1875 р. в Чернівцях австрійського університету у ньому на філософському факультеті читалася така дисципліна, як історія, в основному історія Австрії, західноєвропейська історія, при цьому згадувалося і про Україну та українців.

Тільки при відновленні роботи Чернівецького університету восени 1944 р. було дозволено тимчасово створити кафедру історії УРСР, але у 1949 р. вона була об'єднана з кафедрою історії СРСР.

У період хрущовської «відлиги» на прохання керівництва факультету, університету кафедру історії СРСР було перейменовано на кафедру СРСР і УРСР. Це децю сприяло у навчальній і особливо у науковій роботі кафедри: майже всі науковці цієї кафедри перейшли на тематику з історії України.

Кафедра історії України на тодішньому історичному факультеті Чернівецького державного (нині національного) університету імені Юрія Федьковича почала діяти з 1990/91 н.р. під керівництвом кандидата історичних наук (далі – к.і.н.), доцента (далі – доц.), з 1996 р. – доктора історичних наук (далі – д.і.н.), з 1998 р. – професора (далі проф.) Василя Ботушанського (по 2005

* д.і.н., професор, завідувач кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0001-6049-0417

E-mail: histukr@chnu.edu.ua

** д.і.н., професор, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Professor, Dean of the Faculty of History, Political Science and International Relations, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

orcid.org/0000-0002-3817-188X

E-mail: dobrzhanskiy@i.ua

р.). У 2005 – 2015 рр. кафедру очолював проф. Олександр Добржанський, з 2016 і понині – В. Ботушанський.

З 1997 по 2018 р. кафедра видавала щорічний фаховий збірник наукових праць «Питання історії України», у якому було вміщено 884 публікації.

Кафедра причинилася до важливої справи – підготовки молодих фахівців-істориків, обговорюючи щороку по кілька дисертацій на предмет рекомендації їх до захисту, даючи при цьому цінні поради як з боку наукових керівників, так і з боку рецензентів.

Створена на рубежі двох соціальних епох, двох систем, кафедра історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича пройшла за 30 років гідний шлях. Рухали її вперед люди, кадри. Всього за 30 років на кафедрі працювало 35 викладачів, 16 з них працюють і нині, а також 10 лаборантів, з яких працюють нині двоє.

Ключові слова: кафедра, завідувач, навчальні програми, викладач, лекції, заняття, студенти, підручники, асистент, доцент, професор, кандидат наук, дисертація.

**Vasyl Botushanskyi (Chernivtsi)
Oleksandr Dobrzhanskyi (Chernivtsi)**

THIRTY-YEAR ANNIVERSARY OF THE DEPARTMENT OF HISTORY OF UKRAINE OF YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY

Abstract. *The article traces the scientific and creative path during the thirty-year period of existence (1990 – 2020) of one of the leading divisions of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – the Department of History of Ukraine.*

With the establishment of an Austrian university in Chernivtsi in 1875 at the Faculty of Philosophy was taught such a discipline as history, mainly the history of Austria, Western European history, while mentioning Ukraine and Ukrainians.

Only when the work of Chernivtsi University resumed in the autumn of 1944 it was allowed to create temporarily a Department of history of the UkrSSR, but in 1949 it was united with the Department of history of the USSR.

During Khrushchev's «thaw» at the request of the leadership of the faculty, and of the university, the Department of History of the USSR was renamed into the Department of the USSR and the UkrSSR. This contributed somewhat to the educational and especially to the scientific work of the department: almost all scientists of this department switched to topics in the history of Ukraine.

The Department of History of Ukraine at the then Faculty of History of Yuriy Fedkovych Chernivtsi State (nowadays National) University began operating since 1990/91 academic year under the guidance of Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, since 1996 – Doctor of Historical Sciences, since 1998 – Professor Vasyl Botushanskyi (to 2005). In 2005 – 2015 the department was headed by Professor Oleksandr Dobrzhanskyi, since 2016 to the present – V. Botushanskyi.

Since 1997 to 2018, the department published an annual professional collection of scientific works «Questions of the History of Ukraine» which contained 884 publications.

The department was involved in an important matter – the training of young historians, discussing several dissertations each year to recommend them for defence, while giving valuable advice from both supervisors and reviewers.

Created at the turn of two social epochs, of two systems, the Department of History of Ukraine of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University has gone a long way in 30 years. People and staff moved it forward. In just 30 years, the department has had 35 teachers, 16 of whom are still working, as well as 10 laboratory assistants, two of whom are currently working.

Keywords: *department, head, educational programs, teacher, lectures, classes, students, textbooks, assistant, associate professor, professor, candidate of sciences, dissertation.*

При підході людини, сім'ї, колективу до якогось «круглого» часового рубежу, виникає потреба оглянутись на пройдений шлях, оцінити надбане, а можливо, щось і втрачене. Саме з цих мотивів, як мета, робиться спроба у зв'язку з 30-річчям кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича підбити певні підсумки її діяльності у навчальній і науковій роботі, осмислити досягнуте, визначити подальшу перспективу.

Керівними документами при цьому для авторів були Конституція України¹, зокрема стаття 53, у якій йдеться про вищу освіту, Закон України від 2014 р.², у якому визначено завдання вищої школи і намічено шляхи їх реалізації, і як складова ланка ЗВО, факультету кафедра безпосередньо реалізовувала ті завдання, які ухвалювали вищі інстанції.

Джерелами та літературою для написання пропонованої статті послужила передусім щорічна навчальна та наукова поточна звітність кафедри історії України перед університетом, публікація цієї звітності у кафедральному збірнику наукових праць «Питання історії України» (виходить з 1997 р.)³, частково у журналі «Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича» (виходить з 1996 р.)⁴, у газеті «Університетський вісник»⁵, а також у тих історичних нарисах про Чернівецький університет, що з'явилися в умовах незалежної України⁶, та у історичному нарисі про факультет історії, політології та міжнародних відносин (2012 р.)⁷, виданий до 70-річчя факультету.

Зі створенням у 1875 р. в Чернівцях австрійського університету у ньому на філософському факультеті читалася така дисципліна, як історія, в основному історія Австрії, західноєвропейська історія. Читалася й історія східного слов'янства, історія Росії (німецькою мовою), а при цьому згадувалося щось і про Україну, про українців як про малоросів. Наполегливі домагання українських студентів, особливо у 1908 – 1912 рр., відкриття тут кафедри української історії не увінчалися успіхом. І до цього неуспіху спричинилися не тільки австрійські власті, які не визнавали українців як окрему націю, але й завідувач кафедри східноєвропейської історії москвофіл Володимир Мількович, який вважав українців частиною російського народу (це і понині стверджують епігони в країні-агресорі – Росії).

Не могло бути й мови про кафедру історії України в румунізованому університеті, де на весь університет (2 тис. студентів) у 1939 р. навчалася всього 74 українці (3,7%)⁸.

При реорганізації Чернівецького університету в 1940 р. у радянський державний ніби українізований і створенні у ньому історичного факультету кафедри історії України у його складі не було.

При відновленні роботи університету восени 1944 р. в умовах гострого протистояння влади з ОУН і УПА було дозволено тимчасово створити кафедру історії УРСР, але у 1949 р. вона була об'єднана з кафедрою історії СРСР.

У період хрущовської «відлиги» на прохання керівництва факультету, університету кафедру історії СРСР було перейменовано на кафедру СРСР і УРСР. Це дещо сприяло у навчальній і особливо у науковій роботі кафедри: майже всі науковці цієї кафедри перейшли на тематику з історії України.

В умовах загальної кризи радянського ладу, т.зв. «перебудови», деякого відступу КПУ і визнання необхідності мати свою «республіканську» історію України й розширити її викладання у всіх ЗВО громадськість Чернівецького університету, декан історичного факультету Ю. Макар восени 1989 р. порушили питання про створення кафедри історії України. Тодішній ректор С. Костишин підтримав цю пропозицію і у лютому 1990 р. таке рішення було ухвалене. А щоб студенти краще знали історію своєї Вітчизни – України, було ухвалено також запровадити семестрове вивчення вітчизняної історії, тобто історії України, на всіх факультетах університету. Завідувачем обрано професора Павла Михайлину⁹.

Кафедра історії України на тодішньому історичному факультеті Чернівецького державного (нині національного) університету імені Юрія Федьковича почала діяти з 1990/91 н.р. під керівництвом кандидата історичних наук (далі – к.і.н.), доцента (далі – доц.), з 1996 р. – доктора історичних наук (далі – д.і.н.), з 1998 р. – професора (далі проф.) Василя Ботушанського (по 2005 р.). У 2005 – 2015 рр. кафедру очолював проф. Олександр Добржанський, з 2016 р. і понині – В. Ботушанський.

Первісний склад кафедри становили викладачі колишньої кафедри історії СРСР і УРСР проф. І. Гриценко, доценти В. Ботушанський, М. Ліщенко, Ф. Яценюк, Б. Білецький (з кафедри політичних наук) та асистент (далі – асист.) А. Коцур, який напередодні захистив у Києві канд. дис. (нині – у КНУ ім. Т. Шевченка).

Впродовж наступних років і десятиліть на кафедрі відбувалися суттєві кадрові поповнення як за рахунок членів розформованих кафедр університету, так і в основному за рахунок підготовки через аспірантуру, відкриту при кафедрі у 2007 р. Спочатку вони займали посади асистентів, згодом – доцентів, професорів, успішно рухалися по службі.

Уже наступного 1991 р. кафедру поповнила після аспірантури к.і.н., асист. Т. Марусик (з 1994 р. – доц., з 2003 р. – д.і.н., з 2004 р. – проф. і проректор університету); з 1992 р. – к.і.н., доц. В. Демочко (2020 р. помер) і к.і.н., асист. В. Карпо; з 1993 р. – к.і.н., доц. О. Добржанський (з 1999 р. – д.і.н., проф., з 2003 і донині – декан факультету); з 1993 р. – проф. П. Брицький (2020 р. помер); з 1994 р. – асист. Г. Скорейко (з 1998 р. – к.і.н., доц.); з 1998 р. – к.і.н., доц. З. Зайцева (2001 р. вибула в Київ – д.і.н., проф.); з 1998 р. – к.і.н. (з 2005 р. – доц.) П. Дутчак-Столашук (нині на пенсії); з 2001 р. – асист. С. Герегова (з 2005 р. – доц.).

З двотисячного і наступних років кафедру поповнювали «власні» випускники аспірантури, всі кандидати наук, асистенти: А. Федорук (2000), О. Ботушанський (2001), М. Гуйванюк (2002), Г. Яценюк (2005), І. Зибачинський (2005, відбув у Київ), О. Суровцев (2006) (з 2020 р. вибув), С. Добржанський (2008), О. Балух (2010), О. Филипчук (2010), О. Руснак (2010), Л. Дробіна (2011), Т. Ковалець (2014), Ю. Левіна (2016) (з 2020 р. вибула), Н. Христан (2018) – всього на кафедрі станом на 01.09.2020 р. – 16 викладачів, у т. ч. 2 професори, 9 доцентів, 5 асистентів. Цікаво, що серед викладачів кафедри 7 чол. написали і захистили дисертації під керівництвом проф. В. Ботушанського, а 7 – під керівництвом проф. О. Добржанського. Останній, до речі, є головою спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності «Історія України» і «Всесвітня історія».

За віком: 1 – до 30 років (6%), 5 – до 40 років (31%), 4 – до 50 років (25%), 3 – до 60 років (19%), 3 – понад 60 років (19%). Понад $\frac{2}{3}$ – у віці до 50 років.

Лаборантами працювали на кафедрі (чи працюють і нині) С. Герегова, Г. Скорейко, С. Макар, І. Данчук, О. Погорелова, О. Гучко, Г. Мельничук, Г. Яценюк, Л. Дробіна, О. Міхавчук, І. Лісковська, Т. Відрай. П'ять з них з часом захистили кандидатські дисертації, двоє у США.

Згадуючи події 30-річної давнини, пов'язані із заснуванням кафедри історії України, зазначимо, що хоч кожен усвідомлював, що на новій кафедрі, де багато чого бракує і працювати буде нелегко, йшли на кафедру з охотою. Усвідомлювали також необхідність докорінної зміни методології навчального процесу і наукових досліджень.

Уже у першому навчальному 1990/91 н.р., і особливо після проголошення незалежності України, у навчальній роботі було здійснено значні зміни у навчальних і робочих програмах, планах семінарських занять, тематиці дипломних і курсових робіт. При трактуванні історичних фактів, подій і явищ вітчизняної історії провідними стали універсальні принципи історизму та об'єктивності, орієнтація на загальнолюдські цінності. Викладачі як громадяни незалежної держави щиро прагнули її зміцнення, утвердження основ української державності, української національної ідеї, а для цього необхідно і вивчати, і пропагувати історичні знання без фальсифікацій.

Головною для кафедри була і залишається викладацька робота. Орієнтуючись на вказівки вищих керівних інстанцій, провівши з початку 90-х рр. ХХ ст. значну реформаторську роботу щодо змісту, методології і форм подачі матеріалу, кафедра забезпечила викладання всіх належних до її фаху предметів – як на «своєму» історичному факультеті (з 2005 р. – факультет історії, політології та міжнародних відносин), так і на 14 інших факультетах денної і заочної форм навчання. Принцип розподілу предметів на кафедрі полягав (і полягає) в тому, щоб кожен предмет викладав справжній фахівець на постійній основі, щоб кожен міг поглиблювати і вдосконалювати форми викладання своєї дисципліни. Кафедра є випускною, студенти відповідно до навчального плану повністю отримують ті знання, які належить їм отримати від викладачів кафедри вітчизняної історії.

На кафедрі читаються різні нормативні курси лекцій і проводяться семінарські заняття: «Давня історія України» (доц. А. Федорук, асист. О. Филипчук), «Історія України в ранній новий час» (доц. Ф. Яценюк), «Історія України в новий час» (доц. Г. Скорейко, доц. М. Гуйванюк), «Новітня історія України» (проф. В. Ботушанський, доценти С. Добржанський, Г. Яценюк), «Вступ до спеціальності» (проф. В. Ботушанський), «Джерелознавство» (асист. О. Филипчук), «Історіографія історії України» (доц. А. Федорук), «Основи організації наукових досліджень» (проф. О. Добржанський), «Архівна справа», «Бібліотечна справа» (доц. Г. Скорейко), «Політичне життя України в умовах незалежності» (проф. В. Ботушанський), «Культура України доби середньовіччя» (доц. С. Герегова), «Історія українського війська» (доц. А. Федорук), «Історія суспільно-політичної думки в Україні» (доц. С. Добржанський), «Провідні тенденції сучасної історіографії» (доц. О. Филипчук), «Охорона

культурної спадщини в Україні» (доц. С. Герегова), «Новітні технології у викладанні історії», «Критика міфотворчості у вітчизняній історичній науці» (доц. Г. Яценюк) та ін.

Крім того, до 15 лекційних курсів читається за самостійним вибором студентів у порядку спеціалізації. Наприклад, «Суспільно-політичні відносини у Галицько-Волинському князівстві» (доц. О. Балух), «Історичне минуле Північної Буковини» (доц. О. Ботушанський), «Видатні особи української культури ХХ ст.» (доц. С. Герегова), «Українські землі у роки Першої світової війни» (асист. О. Руснак), «Русь і Візантія» (асист. О. Филипчук), «Українська Центральна рада» (доц. Г. Яценюк), «Визвольна війна українського народу середини ХVII ст.» (доц. Ф. Яценюк), «Хрущовська відлига» (асист. О. Суровцев) (2020 р. вибув).

Та особливо велика кількість студентів 14 неспеціальних факультетів з самого початку слухала (і слухає) семестровий курс лекцій «Актуальні питання історії та культури України», який читали (і читають) більше половини викладачів кафедри історії України, враховуючи фахову специфіку кожного факультету. І якщо курс історії України (разом з історичними дисциплінами інших кафедр) забезпечує для студентів-істориків через кілька років отримання спеціальності «історик», то семестровий курс з історії України для студентів неспеціальних факультетів покликаний нагадати їм у дорослому віці найголовніше: український народ у тривалій боротьбі виборів незалежну, вільну Батьківщину – Україну, вона має складну, але славу історію (іншої у нас нема), і вони не тільки як майбутні фахівці, але й як свідомі громадяни, патріоти мають все робити для її розвитку і зміцнення.

Відомо, що навчання неможливе без підручників. Радянські підручники, зокрема новітньої історії України, потребували заміни. Особливо багато їх було потрібно для студентів неспеціальних факультетів. Друкували окремі конспекти лекцій. Використовували книгу канадського історика українського походження Ореста Субтельного «Україна. Історія». Почали з'являтися більш якісні підручники. Але не стояли осторонь і викладачі кафедри. Ними теж було опубліковано низку підручників, посібників, практикумів з історії України. Зокрема, викладачами А. Коцуром, Т. Марусик, Б. Білецьким, В. Демочком, В. Пержуном, В. Карпом, О. Добржанським, З. Зайцевою за 1992 – 2000 рр. було видано і перевидано 14 назв підручної літератури з історії України, української історіографії, української культури, української державності, окремі з них з грифом МОНУ.

За 2001 – 2010 рр. викладачами Г. Скорейко, С. Гереговою, М. Гуйванюком, В. Демочком, А. Коцуром, Б. Білецьким, О. Добржанським, О. Филипчуком, Г. Яценюк видано і перевидано 8 публікацій: підручників, практикумів, посібників з історії України, джерелознавства, буржуазних реформ 60-70-х рр. ХІХ ст., у т. ч. з грифом МОН України.

З часом підручної та навчальної літератури з'явилося значно більше і нагальної потреби у її написанні самими викладачами вже не було, зокрема для неспеціальних факультетів, але окремі викладачі цю практику продовжили. Викладачами О. Балухом, С. Гереговою, М. Гуйванюком, Г. Скорейко, О. Добржанським, П. Брицьким, В. Ботушанським підготовлено, видано і перевидано у 2011 – 2020 рр. навчальну літературу, що включає в себе практикум з історії України для неспеціальних факультетів (з грифом МОНУ), довідник про поширення ідеї реформації в Україні, посібник про три голодомори в радянській Україні, посібник про стан освіти на Буковині у ХІХ – ХХ ст. та інші – всього 9 видань.

Крім того, практично кожен викладач кафедри зі своїх навчальних дисциплін видав (і по кілька раз перевидав) методичні рекомендації та плани семінарських занять, що значно підвищує рівень навчального процесу, сприяє кращому засвоєнню студентами програмового матеріалу і контролю їхніх знань. Щоправда, останніми роками все більше викладачів переходять на електронні варіанти методичної літератури.

З метою підвищення кваліфікації, педагогічної майстерності на засіданнях кафедри щомісяця обговорюються відкриті лекції викладачів, на кафедральному науково-методичному семінарі заслуховуються і обговорюються цікаві доповіді, зокрема про використання навчальних технічних засобів. Викладачі регулярно проходять підвищення кваліфікації, стажування у Києві, Львові, Івано-Франківську, Одесі, а також за кордоном – у Польщі, Румунії, Австрії, Німеччині, Болгарії, США, Ізраїлі, Франції, Чехії, Литві.

Кафедра підтримує наукові зв'язки з Інститутом історії України НАН України, відповідними кафедрами університетів – Київського, Прикарпатського, Львівського, Кам'янець-Подільського, Переяслав-Хмельницького та інших.

Це сприяє і міжнародній співпраці. Приміром, доц. С. Герегова взяла участь у міжнародному науковому проєкті на 2016 – 2019 рр. «Політика пам'яті в міському середовищі міста Іннсбрука (Австрія) і Чернівців (Україна)». Видано збірник статей, у т. ч. за її співавторства і співредакції.

Форми навчання і контролю знань в основному залишаються традиційними: лекція, семінар, консультація, іспит, залік. Хоча є і певні новації, які освоїли викладачі. Передусім, це Болонський процес чи Болонська система навчання, суть якої полягає у безперервному навчанні студента(ки) протягом семестру з урахуванням і оцінюванням всіх видів його (її) навчальних робіт при підсумковому контролі. Ширше використовуються технічні засоби, ілюстрування, рухомі карти, схеми, аудіозаписи та ін. Цьому сприяють оснащені сучасною новою технікою навчальні аудиторії.

Члени кафедри працюють з органами освіти області, міста, районів, зокрема як члени журі при проведенні різних олімпіад, конкурсів, беруть участь у роботі Малої академії наук.

Як і у кожній країні, в Україні на вивчення у ЗВО історії своєї країни відводиться часу більше, ніж на історію будь-якої іншої країни. І це закономірно, у середній школі на вітчизняну історію теж відводиться більше часу. Держава у такому розподілі має свій «інтерес»: підготувати історика – ідейного захисника-патріота своєї Вітчизни, над якою нависла грізна небезпека – агресії з боку Росії. Майбутній учитель історії має добре знати історію своєї країни, не бути байдужим до неї, говорити, пояснювати про неї правдиво, об'єктивно, навіть критично, але не злостиво, з повагою, бажанням їй добра і відрадної перспективи. І з приємністю можна констатувати, що наслідки вивчення історії України і в університетах, де готують учителів історії, і у середніх навчальних закладах, де навчання з учнями ведуть саме ці випускники історичних факультетів чи історичних відділень (поряд з багатьма іншими факторами), уже проявили себе в останні роки якнайкраще – у захисті Вітчизни. Коли підступний і жорстокий ворог зі Сходу спрямував свої танкові колони на Україну, проти нього поряд з регулярними військами виступили і українські добровольці, волонтери, які міцно запам'ятали з історії України, що і царська Росія, і СРСР не раз жорстоко придушували всякі спроби відродження української державності. Їхні героїські вчинки можна пояснювати багатьма благородними помислами. Та, мабуть, не можна заперечити впливу мотивованого освітнього фактора. Здобуття нашою молоддю сучасної освіти, отримання об'єктивних знань про нашу рідну Україну спонукали тисячі добровольців на найвищу міру відваги і самопожертви з метою захисту Батьківщини.

Складовою частиною діяльності кафедри історії України була і є науково-дослідна робота кожного її науковця. З цією метою ще студентам старших курсів читається курс лекцій про науково-дослідну роботу¹⁰. Як і кожна кафедра, вона на певний період визначала і визначає свій план наукових робіт, який затверджує наукова частина університету. Оскільки кожний науковець приходив на кафедру зі своєю захищеною дисертацією, план наукової роботи кафедри був досить широким і включав теми, починаючи від часів Київської Русі до середини ХХ ст. У територіальному вимірі наукові дослідження велися у всеукраїнському масштабі, західноукраїнському і буковинському.

З огляду на вартість перебування і проживання у місцях відряджень для користування джерелами, обмеженість відряджень, заборону користування джерелами у архівах Росії тематика наукових історичних досліджень на кафедрі все більше наближалася до історичної регіоналістики – вивчення історії Буковини, на основі чого і склалася відповідна наукова школа буковинознавства. У цих регіональних дослідженнях завжди було зайнято 7-8 науковців кафедри, які черпали джерела у багатющих Чернівецькому обласному державному архіві і Науковій бібліотеці Чернівецького університету. Тим більше, що кафедра, як і факультет, університет постійно підтримували зв'язки зі школами міста й області, де студенти проходили педагогічну практику з використанням краєзнавчого матеріалу. Буковинознавчі дослідження були поставлені на наукову основу. На відміну від колишнього «радянського» погляду на буковинську історичну тематику як на «дрібнотемну», в незалежній Україні історія всіх її колишніх історичних областей знайшла належне пошанування і вивчення, у т. ч. й північнобуковинська та північнобессарабська. Була розроблена перспективна тематика наукових історичних досліджень і запропонована докторантам, аспірантам, здобувачам. Прикметно, що першим, хто з членів кафедри історії України захистив у 1996 р. дисертацію з буковинської тематики, причому докторську, був сам завідувач В. Ботушанський. Тема «Сільське господарство Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.» (наук. консультант чл.-кор. АН УРСР Ф. П. Шевченко). У 1998 р. йому присвоєно звання професора, а у 2000 р. на основі

матеріалів дисертації вийшла монографія «Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)» (340 с.)¹¹. У ній означена проблема знайшла всебічне наукове висвітлення.

Другою з числа членів кафедри захистила канд. дис. на буковинську тематику у 1998 р. Г. Скорейко «Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст.: історико-демографічний аспект» (наук. кер. В. Ботушанський). У 2002 р. Г. Скорейко видала монографію¹² (220 с.) з однойменною назвою, у якій об'єктивно подала наукову характеристику народонаселення краю. Писала про С. Смаль-Стоцького, О. Луцького.

У 1999 р. докторську дисертацію на буковинську тематику «Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.» захистив О. Добржанський (наук. конс. – В. Ботушанський). Того ж року вийшла з однойменною назвою монографія¹³ (547 с.) О. Добржанського, у якій вперше найбільш повно висвітлено і дано об'єктивну оцінку багатогранному процесу розвитку та формування української нації на Буковині у зазначений період.

Про сільську кооперацію на Буковині у 80-х рр. XIX – на початку XX ст. захистив канд. дис. у 2001 р. О. Ботушанський (наук. кер. О. Добржанський). Наступного 2002 р. опубліковано однойменну монографію¹⁴ (260 с.). У ній у комплексі об'єктивно висвітлено всі види кооперативних спілок на Буковині в австрійський період.

У 2002 р. захистив канд. дис. М. Гуйванюк про січовий рух у Галичині і на Буковині у 1900 – 1914 рр. (наук. кер. О. Добржанський). У 2009 р. під такою ж назвою вийшла його монографія (265 с.), у якій вперше так ґрунтовно і об'єктивно щодо Буковини висвітлено цей рух українців і його значення¹⁵.

Кафедра цікавилася також історичною долею північної частини Бессарабії, особливо Хотинщини, де переважало (і переважає) українське населення, й запропонувала аспіранту І. Зибачинському тему про соціально-економічний, суспільний та культурний розвиток Північної Бессарабії у другій половині XIX – на початку XX ст. Він її підготував і у 2005 р. захистив (наук. кер. О. Добржанський). (Вибув у Київ).

У наступному 2006 р. про Голокост на Буковині у 1941 – 1944 рр. захистив канд. дис. О. Суровцев (наук. кер. Т. Марусик). Досліджував джерела у Чернівцях, Києві, Ізраїлі, США, опублікував з цієї проблематики десятки статей.

Про перше українське національне товариство на Буковині «Руська бесіда» захистив у 2008 р. канд. дис. С. Добржанський (наук. кер. В. Ботушанський). У подальшому продовжував працювати над цією тематикою, згодом розширив до загальноукраїнської.

Кафедра вважала, що недостатньо досліджувалася середньовічна історія Буковини, і не раз про це згадувалося на засіданнях кафедри. Зрештою, тему про становище Буковини у 40-х рр. XIV – першій третині XVI ст. (воєнно-політичний аспект) взявся досліджувати аспірант О. Балух і у 2010 р. захистив її як канд. дис. (наук. кер. В. Ботушанський). А у 2014 р. на її основі видав монографію (256 с.)¹⁶.

Того ж 2010 р. захистив канд. дис. О. Руснак на тему про стан Північної Буковини і Хотинщини у складі королівської Румунії у 1918 – 1940 рр. (наук. кер. О. Добржанський). З цієї ж проблематики опублікував розділи до монографії і низку статей про стан економіки, освіти, охорони здоров'я на Буковині у міжвоєнний період.

Отже, буковинська історична регіоналістика стала провідною принаймні для десяти членів кафедри історії України. Але й сама кафедра сприяла розширенню наукової школи буковинознавства. Зокрема, як керівники кафедри історії України і, власне, керівник наукової школи буковинознавства професори В. Ботушанський і О. Добржанський чимало зробили, щоб історія Буковини стала справою наукових зацікавлень багатьох випускників і кафедри, і факультету. Вони наважилися взятися за дослідження різних аспектів історичного минулого Буковини як здобувачі на різних ділянках роботи. І це мало свій результат. Зокрема, під науковим керівництвом В. Ботушанського впродовж останніх 25 років захистили кандидатські дисертації: М. Сайко – про приєднання Буковини до Австрії (1995); І. Піддубний – про Пн. Буковину і Хотинщину під королівською Румунією (1997); Л. Городницька – судочинство на Буковині у XIX – на поч. XX ст. (2002); І. Сандуляк – туризм на Буковині у II пол. XIX – 80-х рр. XX ст. (2010); В. Піддубний – ОУН і УПА на Буковині (2010); О. Яремко – політичні партії на Буковині у кінці XIX ст. – 1940 р. (2011); І. Яворська – еміграція євреїв з Буковини у 1944 – 1991 рр. (2015); К. Валявська – світське життя на Буковині у 1848 –

1914 рр. (2016); О. Гучко – становлення системи охорони здоров'я на Буковині у XIX ст. – 1940 р. (2017).

Під науковим керівництвом проф. О. Добржанського впродовж останнього 21 року захищено такі кандидатські дисертації з буковинознавчої тематики: І. Чеховський (на жаль, покійний) – мікротопонімія Чернівецької обл. (1996); Л. Шологон – українські педагогічні товариства Галичини і Буковини у 80-х рр. XIX – на поч. XX ст. (2003); І. Дудчак – український молодіжний рух на Буковині у 60-ті рр. XIX – на поч. XX ст. (2003); Г. Чайка – еміграція з Буковини у 60-ті рр. XIX – на поч. XX ст. (2008); Т. Богачик – Пн. Бессарабія 1812 – 1868 рр. (2009); В. Проскурняк – діяльність О. Маковея (2012); В. Гайсенюк – москвофільство в Галичині й на Буковині у 1914 – 1917 рр. (2016, у 2017 р. видав однойменну монографію). Докторська дисертація С. Пивоварова – населення Верхнього Пруту і Середнього Дністра в XI – XIII ст. (2007).

Під науковим керівництвом проф. П. Брицького захистили кандидатські дисертації: І. Фостій – Буковина і Хотинщина у 1941 – 1944 рр. (2005, вийшла і монографія); О. Гнатчук – жіночі товариства на Буковині у кінці XIX ст. – 1940 р. (2007).

Отже, буковинсько-бессарабська історична проблематика стала провідною для половини складу кафедри історії України ЧНУ і ще для двадцяти науковців інших закладів, які науково належать до школи буковинознавства, є у певному розумінні її вихованцями.

Помітний внесок у розвиток наукової школи буковинознавства зробили, мабуть, завідувачі кафедри як своїм консультуванням аспірантів, здобувачів, докторантів, так і своїми публікаціями. Так, монографії В. Ботушанського, видані у 1992 – 2020 рр., присвячені різним аспектам історії Буковини XIX – початку XX ст.: аграрним відносинам, сільській кооперації, еміграції¹⁷, Православній церкві Буковини¹⁸, Першій світовій війні на Буковині¹⁹, стану охорони здоров'я в краї²⁰ і стану освіти²¹, впливу кліматичних умов на стан сільського господарства²², Буковинському народному вічу 3 листопада 1918 року²³, владним структурам у краї (1848 – 1914 рр.)^{23а} та ін.

За співавторства В. Ботушанського і його провідної участі як наукового редактора, керівника авторських колективів, члена редколегій виконано 7 проєктів, що стосуються буковинської тематики, зокрема історії Чернівецького національного університету²⁴, загальної історії Буковини²⁵, Буковини у міжнародних відносинах²⁶, історії міста Чернівців (ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто)²⁷, вищої педагогічної освіти і науки України: Чернівецька область²⁸, історії колишнього історичного факультету, нині факультету історії, політології та міжнародних відносин²⁹.

Загалом із понад 250 друкованих праць В. Ботушанського близько 180 присвячені історичному минулому Буковини в основному XIX – початку XX ст.

Не менш активно діяв (і діє) на буковинознавчому історичному поприщі й О. Добржанський. Крім згаданої праці про національний рух буковинських українців про формування тут української нації³⁰, у багатьох статтях і доповідях, а особливо у монографії про академіка С. Смаль-Стоцького (у співавт. з чл.-кор. НАНУ В. Даниленком) (1996) піднято на заслужену висоту роль цього науковця і громадського діяча в українському національному відродженні на Буковині³¹. Водночас він викриває вороже москвофільство³². Так само послідовно О. Добржанський відстоює визначну роль М. Василька у політичному житті ЗУНР, України³³.

Особливо значний внесок зроблено ним у дослідження революційних подій на Буковині у 1918 р.: публікації низки статей, виданні у співавторстві монографій про соборницькі настрої буковинців у 1918 р., про участь буковинців у боротьбі за українську державність та на дипломатичному фронті, у публікації статей до енциклопедії ЗУНР, у виданні разом з В. Стариком двох томів надзвичайно цінних документів і матеріалів про події на Буковині у 1914 – 1921 рр.³⁴. Загалом з усіх понад 240 праць О. Добржанського близько 190 присвячені історії Буковини³⁵.

Зазначимо, що хоч названі дослідники історії Буковини після захисту дисертацій писали і на інші теми, Буковина ще десятиліттями «тримала» багатьох біля себе. Так, Г. Скорейко, яка очолила Центр буковинознавства, вважала, що їй за своїм «статусом» варто залишатися буковинознавицею. Тож опублікувала у подальшому низку статей про аграрні відносини на Буковині, про тутешні греко-католицькі парафії, про поліконфесійність, міжнаціональну толерантність, про українську і румунську еліти Буковини, а у 2019 р. видала у співавторстві монографію про історичне прикордоння України, Румунії і Молдови³⁶.

О. Балух знаходив нові буковинознавчі аспекти своїх досліджень, вивчав статус Буковини у міжнародних відносинах: Молдавія-Польща-Туреччина, становище Буковини під час молдавських походів Б. Хмельницького, поширення ідей реформації в Україні.

М. Гуйванюк опублікував низку статей про січовий рух у Галичині і на Буковині, про галицько-буковинську українську інтелігенцію кінця XIX – початку XX ст., зокрема про М. Черемшину, К. Трильовського, І Франка, її соціальне походження і структуру, окремо про інтелігенцію Покуття, її роль у захисті економічних інтересів селянства, розвитку народного шкільництва та ін. Написав докторську дисертацію про роль української інтелігенції Галичини і Буковини, зокрема письменників, у піднесенні національної свідомості українців цих земель.

С. Добржанський розширив свої буковинські історичні дослідження до загальноукраїнських – до вивчення питань міського самоврядування Правобережної України у другій половині XIX – на початку XX ст.

Надзвичайно важливе значення для розвитку буковинознавчих та інших історичних досліджень мала і має Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, яка проводиться уже 30 років за участі кафедри історії України, факультету історії, політології та міжнародних відносин, Науково-дослідного центру буковинознавства (їх очолюють члени кафедри історії України) через кожних два роки і яких проведено уже 12. У ній, крім членів кафедри, беруть участь до ста і більше науковців з Чернівців, різних міст України і з-за кордону, виступають не тільки на буковинську історичну тематику, а й на інші актуальні теми, публікують тези і матеріали.

Ще один помітний напрям історичних досліджень на кафедрі – козакознавство. Першим у 2000 р. канд. дис. про українське наймане козацьке військо у XVI – середині XVII ст. захистив аспірант А. Федорук (наук. кер. – В. Ботушанський). Він опублікував монографію про козацьке військо у Хотинській війні 1621 р. (2010), про українське козацьке лицарство (2018, у співавт.), чимало статей, зокрема про участь козаків у боях з турками, а з московитами – у Конотопській битві, у боях за Дюнкерк, про міське населення у козацьких повстаннях, про Т. Федоровича, О. Чорторийського, історика Кромаєре та ін. В останні роки розширив наукову тематику, досліджуючи історію виникнення і розвитку владних структур на західноукраїнських землях у VI – XIV ст. з перспективою написання та захисту докторської дисертації³⁷.

До числа дослідниць історії українського козацтва належить Г. Яценюк, яка у 2005 р. захистила канд. дис. про українську політичну еміграцію і Гетьманщину 1710 – 1742 рр. (наук. кер. – В. Ботушанський), написала низку статей про городовиків і запорожців, І. Мазепу, П. Орлика, П. Полуботка, І. Самойловича, Прутський мир і Україну, Чигиринські походи та ін.³⁸.

Активно «ввірвався» у товариство дослідників козащини Т. Ковалець, який у 2014 р. захистив канд. дис. про Запорозьке військо у повстаннях 1625 і 1630 рр. в Україні (наук. кер. – О. Добржанський), опублікував збірник документів з історії козацтва, десятки статей про нові джерела з архівів Польщі, про козацькі повстання, про співпрацю і союз Запорожжя і Криму, невідомого гетьмана М. Ковтуна та ін.³⁹.

Ф. Яценюк, який десятиліттями читає для студентів курси лекцій, дотичні до козацтва, теж опублікував кілька розвідок з цієї тематики: про Д. Вишневецького, Бендерську угоду 1710 р., про українське козацтво у дослідженнях Л. Винара, О. Оглоблина, В. Липинського. Використовував польські, литовські джерела⁴⁰.

При приблизних даних щодо переважання на кафедрі буковинознавчих публікацій (понад 700) і козакознавчих (до 300), тут упродовж 30 років постійно велися дослідження й інших тем і масштабів, у т. ч. всеукраїнських. Та й буковинознавці й козакознавці не сиділи тільки у своїх «школах», а ходили й до «інших шкіл».

Мабуть, логічно назвати при цьому наймолодших істориків кафедри найстарішої писаної нашої вітчизняної історії – О. Филипчука і Н. Христана.

О. Филипчук у 2010 р. захистив канд. дис. «Руси серед «військ народів» Візантії IX – XI ст.: найманці та союзники» (наук. кер. – О. Добржанський). Володіючи іноземними мовами, давніми джерелами, він у 2013 р. видав монографію «Studia Byzantino-Russica. Експансія, війна та соціальні зміни»⁴¹ (420 с.), а також десятки цікавих статей у центральних українських і рейтингових зарубіжних журналах про київсько-русько-візантійські відносини: походи русичів на Візантію 941-го і 1043-го рр., службу русичів у візантійському війську і на флоті, їхню участь у походах,

визначив градацію русичів у Візантії як воїнів, найманців, торговців, хрещених і нехрещених, викуплених з полону. Низка статей про наших киево-руських князів Святослава, Ігоря, Володимира Великого, Володимира Мономаха написана ним на оригінальних давніх джерелах. До речі, Україні дуже цінно мати своїх візантиністів, а не лише покійно слухати, що скажуть північно-східні мудреці з т. зв. «русского мира». О. Филипчука, який працює на кафедрі уже десять років, запрошують із різних наукових закладів Європи на наукові конференції, просять рецензії на солідні книги. Його знають у Європі. Бажано, щоб і тут краще знали. Наприклад, присвоїли звання доцента.

Середньовічну історію України на кафедрі представляє ще Н. Христан, який у 2018 р. захистив канд. дис. «Король Данило Романович в українській культурній пам'яті др. пол. XIX – поч. XX ст.» (наук. кер. – О. Добржанський). У ній і низці статей науковець намагається «вирвати» короля Данила з тієї культурної пам'яті, яку про нього нав'язали свого часу москвофіли перед Першою світовою війною, а радянська пропаганда – під час Другої, і довести, що ім'я короля Данила повинно зайняти належне місце у всеукраїнському пантеоні пам'яті минулого⁴².

Деякі аспекти історії культури України та української діаспори нового і новітнього часу досліджувала й досліджує історик-культуролог С. Герегова, яка у 2004 р. захистила канд. дис. «Освіта у західноукраїнському регіоні (1944–1955 рр.)» (наук. кер. – чл.-кор. НАНУ В. Даниленко). Зокрема, у її наукових розвідках йдеться про: становище учительства, діяльність С. Русової, історика І. Крип'якевича, філолога С. Смаль-Стоцького, скульптора Я. Паладія, художників В. Курилика і П. Мегика, письменницю О. Кобилянську, композиторів В. Івасюка та Г. Скипинського, про Український вільний університет. У 2016 р. видала монографію про першого ректора Чернівецького університету К. Томащука (у співавт.), у 2019 р. – монографію «Сучасність минулого в урбаністичному просторі Чернівці-Інсбрук» (у співавт.)⁴³.

Як відомо, після проголошення незалежності України мало хто з істориків брався за дослідження тем радянського періоду, бо джерела значною мірою були сфальсифіковані (на вимогу і догоду режиму). Але то теж історія, історичний процес, який потребує серйозного перегляду, переоцінки з наукових методологічних засад. На кафедрі за такі дослідження взялися дві дослідниці.

Л. Дробіна у 2011 р. захистила канд. дис. «Радянська система соціального забезпечення в західних областях України (1939 – 1941, 1944 – 1953 рр.)» (наук. кер. – В. Ботушанський), у якій та у ряді статей об'єктивно характеризує діяльність радянських органів соцзабезпечення, лікарсько-трудова експертних комісій, злидений стан лікувальних і соціальних закладів, важке становище інвалідів війни, дітей-сиріт, пасивність профспілок⁴⁴.

Але якщо Л. Дробіна у своїх історичних розвідках приділяє увагу скаліченому «радянському» тілу (тоді все було радянське), то Ю. Левіна у ті ж роки – скаліченій «радянській душі». Бо сталінський диктаторський режим добився покори від суспільства не тільки зброєю, тюрмами, концтаборами, але й заволонням у більшості людей свідомістю, мисленням, думкою, словом внаслідок проведення владою постійної, настирної, монопольної, нахабної, брехливої пропаганди, починаючи з дитячих і шкільних років про «найкращу» в світі радянську владу, радянську країну, «наймудріших» у світі радянських вождів, «найщасливіше» у світі життя радянських громадян, але коротким терміном життя людини.

За показ впливу радянської пропаганди як ідеологічного засобу упокорення населення «придбаних» СРСР західних областей взялася Ю. Левіна, яка у 2016 р. захистила канд. дис. «Інформаційно-пропагандистська політика радянської влади в західних областях УРСР у 1936 – 1953 рр.» (наук. кер. О. Добржанський). У ній і низці статей вона переконливо показує, що ця пропаганда слугувала Кремлю ідеологічним забезпеченням проведення у західних областях «виборів», колективізації, взагалі процесу радянської, у боротьбі радянської влади проти українського визвольного руху та ін. (Слугує й нині звідти ж чорній справі проти України)⁴⁵.

Означена наукова проблематика кафедри історії України (буковинознавство і козакознавство) не є вичерпною. Науковці взяли активну участь у підготовці і виданні ряду праць, присвячених Українській революції 1917 – 1921 рр. (П. Брицький⁴⁶, Г. Яценюк⁴⁷, українським голодоморам, вчиненим московським більшовицьким керівництвом (автори П. Брицький⁴⁸, В. Ботушанський⁴⁹, О. Добржанський, А. Коцур, Г. Скорейко, Ф. Яценюк та ін.)⁵⁰, Україні в Другій світовій війні (П. Брицький)⁵¹. Науковці кафедри причетні до підготовки, редагування (в окремих випадках і до авторства) таких монументальних науково-документальних видань, як 3-томна «Книга Пам'яті

України. Чернівецька область» (1994, 1995, 1999) про загиблих буковинців у Другій світовій війні; 3-томна книга «Реабілітовані історією. Чернівецька область» (2007, 2010, 2013); «Книга Скорботи України. Чернівецька область» (2005); «Національна книга пам'яті жертв голодоморів 1932 – 1933, 1946 – 1947 рр. в Україні. Чернівецька область» (2008) (В. Ботушанський, П. Брицький, О. Добржанський).

Члени кафедри (В. Ботушанський, О. Добржанський, О. Руснак, І. Лісковська, Т. Відрай) взяли активну участь у перевиданні в 2020 р. історії Чернівецького університету з нагоди 145-річчя його заснування^{51a}.

Пам'ятаючи, що все навколо нас розвивається, оновлюється, змінюється, кафедра постійно приділяла (і приділяє) увагу науковій роботі зі студентами, написанню ними бакалаврських і магістерських робіт як «першої проби пера». Це давало (і дає) можливість відбору найбільш здібних з них в аспірантуру для написання під керівництвом професорів кандидатських дисертацій, їх захисту, поповненню «своїх» кафедр чи інших науково-педагогічними кадрами. Майже кожного року в аспірантуру при кафедрі вступає 1-2 випускники-магістри.

Для розвитку науки на кафедрі важливе значення мало друкування підготовлених праць. Члени кафедри друкували їх у різних видавництвах, у т. ч. в університетському «Рута». Було зроблено спробу публікувати праці співробітників разом з нововідкритим у 1992 р. Науково-дослідним центром буковинознавства. І справді, у 1993 р. було видано «Вісник центру буковинознавства» (Вип. I) (редактори В. Ботушанський і О. Добржанський), у якому серед 18 статей було вміщено 8 статей членів кафедри⁵². У 1994 р. в основному силами кафедри видано матеріали фактично першої наукової конференції в області, проведеної у 1993 р. до 60-річчя Голодомору в Україні під назвою «Пам'яті жертв радянських голодоморів в Україні» (відп. ред. В. Ботушанський, секретар В. Холодницький, П. Яценюк), де було вміщено 4 доповіді членів кафедри⁵³.

У 1996 р. разом з Центром буковинознавства було видано ще один збірник матеріалів «З історичного минулого Буковини» (відп. ред. В. Ботушанський, заст. О. Добржанський), у якому серед 22 статей було надруковано 10 статей 13 авторів кафедри⁵⁴.

З 1997 р. кафедра почала видавати щорічний фаховий збірник наукових праць «Питання історії України» (наук. ред. В. Ботушанський, заст. О. Добржанський)⁵⁵, у якому друкувалися наукові статті, незначна частина документів і рецензій на книги передусім членів кафедри, факультету, університету, науковців-істориків багатьох ЗВО України, зрідка – краєзнавців, архівістів, філологів (на історичну тематику), політологів, учителів історії, музеєзнавців, методистів-освітян, магістрантів, чи не найбільше – докторантів, аспірантів. За нашими підрахунками, у 20-ти томах збірника за 1997 – 2018 рр. було вміщено 884 статті, але він ніколи не був суто «буковинським». Загальноукраїнська тематика становила у ньому 41%, західноукраїнська – 49%, у т. ч. буковинська – 31%, північнобессарабська – 2%.

Отже, редколегія не обмежувалася лише історичною регіоналістикою, а й сприяла публікації досліджень із загальноукраїнської тематики. Цей друкований орган перетворився у помітний засіб поширення знань з української історії у регіоні.

У ньому не раз друкувалися досить цікаві відомості. Приміром, у 4-му, 5-му і 6-му томах вміщено повний текст знаменитого виступу-петиції у сенаті Франції у 1869 р. сенатора Казимира Делямара (у перекладі з франц. докторанта М. Поповича) на захист 15-мільйонного українського народу⁵⁶ як окремого від російського.

Про те, що матеріали до друку в збірнику надходили з досить широкої території України, а окремі навіть з-за кордону, свідчать (за нашими підрахунками) такі дані. Опубліковані 884 статті подали до друку 345 авторів із 37 міст України і дехто – з-за кордону. Найбільше, звичайно, вміщено публікацій чернівецьких авторів – 597 (67%), у т. ч. членів кафедри історії України – 406 (46%), тобто трохи менше половини. За означений період з Києва опубліковано у збірнику 52 праці (6%), з Івано-Франківська – 22 (2%), по 19 – із Тернополя і Хмельницького, 14 – із Луцька, 9 – з Коломиї, 7 – із Ужгорода, по 6 – із Вінниці і Дрогобича, 5 – із Рівного, 4 – з Одеси, по 3 – з Житомира, Миколаєва і Сторожинця, по 2 – з Черкас, Острога, Краматорська, Севастополя, Іллічівська (Чорноморська), Конотопа, Хотина, Дніпропетровська (Дніпра), Кіровограда (Кропивницького), Сніжного (Донецької обл.), Санкт-Петербурга (Росія), Франкфурта-на-Майні і Геттінгена (Німеччина), Клагенфурта (Австрія), Едмонтонна (Канада), Сучави (Румунія), Сулехова і Зеленої Гури (Польща).

При цьому важлива не так кількість публікацій у збірнику з тих чи інших міст (із деяких справді мало), як сам факт широкої географії автури.

Зазначимо, коли у 90-х рр. ХХ ст. ще не у всіх ЗВО України було достатньо друкованих органів, цей збірник відіграв помітну роль для молодих науковців і Чернівців, і сусідніх міст, сприяючи їм у публікації робіт, зокрема для захисту кандидатських дисертацій (не менше 100) і докторських (55). Рекламацій на якість підготовки текстів друку не було.

У міру появи нових видань у ЗВО України, зокрема у Західному регіоні, як також прагнення членів кафедри історії України ЧНУ друкуватися у більш рейтингових виданнях України і за кордоном, відставання редколегії збірника з переходом на вищий рівень індексації кількість матеріалів для друку в збірнику надходило все менше. Приміром, у томі 12-му (2009 р.) було вміщено 51 публікацію, у т. 20-му (2018 р.) – 17. В останні два роки збірник не виходить.

Однак можливості для публікації у наш час досить широкі, ця обставина не повинна стати на перешкоді друку результатів наукових досліджень членів кафедри. Кількість усіх їхніх публікацій за роки існування кафедри сумарно постійно зростала: з близько 50 у 1994 р. до 560 у 1999 р., 1300 у 2012 р., бл. 1800 у 2019 р. З них 50 монографій, 31 – підручників, посібників, практикумів, у т. ч. з грифом МОН України, 7 збірників документів, десятки методичних рекомендацій, а основна частина наукових публікацій – статті. Вони надруковані переважно у видавництвах Чернівців, але також у інших в Україні і за кордоном. За річними звітами кафедри, статті наших науковців видавалися приблизно у 40 містах України і 30 містах за кордоном.

Кафедра причинилася до важливої справи – підготовки молодих фахівців-істориків, обговорюючи щороку по кілька дисертацій на предмет рекомендації їх до захисту, даючи при цьому цінні поради як з боку наукових керівників, так і з боку рецензентів. У складі відкритої в університеті у 1994 р. спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності «Історія України» і «Всесвітня історія» завжди серед її членів були (і є) і представники кафедри історії України, професори: І. Гриценко, П. Михайлина, П. Брицький, В. Ботушанський, О. Добржанський, доц. Г. Скорейко – останні двоє нині голова ради і секретар ради. Під керівництвом проф. О. Добржанського за 21 рік захищено 32 дисертації (у т. ч. 5 докторських), під керівництвом проф. В. Ботушанського за 25 років – 18 (у т. ч. 1 докторська), під керівництвом П. Брицького – 2 кандидатські – всього 52 із багатьох ЗВО України.

Нині на кафедрі офіційно затверджено 3 теми докторських дисертацій, які можуть бути виконані і захищені у найближчі кілька років (М. Гуйванюк уже подав до захисту).

Отже, створена на рубежі двох соціальних епох, двох систем кафедра історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича пройшла за 30 років гідний шлях. Рухали її вперед люди, кадри. Всього за 30 років на кафедрі працювало 35 викладачів, 16 з них працюють і нині, а також 10 лаборантів, з яких працюють нині двоє. Кадри були різних поколінь, але проникнуті глибоким почуттям поваги і любові до тієї країни, історії якої навчали (і навчають) студентську молодь України – уже вільної, самостійної Вітчизни. А знаючи складні моменти з її історії, палко прагнули (і прагнуть) своєю відданою працею, правдивим словом прилучитися до її зміцнення, єдності, культурного розквіту.

Якщо навчальний матеріал з української історії подається інколи студентам у критичному плані, ця критика не є огульно нігілістичною, а спрямовується для викриття конкретних негативних явищ, дій, осіб, але ніколи проти України в цілому як країни, держави, Вітчизни, бо вона у нас одна для всіх.

¹ Конституція України [Constitution of Ukraine], Київ, 1996.

² Закон України про вищу освіту [Law of Ukraine on Higher Education]. Ст. 50, in [Баланс-Бюджет], 2014, № 35-36, 1 вересня, с. 46.

³ Питання історії України. Зб. наук. праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [Questions of the history of Ukraine. Coll. Science. Proceedings of the Department of History of Ukraine], Чернівці, 1997, 2018.

⁴ Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University], Чернівці, 1996, понині.

⁵ Університетський вісник [University Bulletin] (газета – з 1947 р., назва – з 1990 р.).

⁶ Чернівецький університет: 1875 – 1995, *Сторінки історії* [Chernivtsi University: 1875 – 1995. – Pages of History], Чернівці, 1995, с. 121, 185; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. *Імена слаavnих сучасників. Довідково-біографічне видання* [Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Names of glorious contemporaries. Reference and biographical publication], Київ, 2005, с. 96-97.

⁷ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940 – 2011 рр.) [Faculty of History, Political Science and International Relations of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (1940 – 2011)], Чернівці, 2012, с. 46-66; 209.

⁸ Чернівецький університет. 1875 – 1995 ..., с. 81.

⁹ Чернівецький університет. 1875 – 1995 ..., с. 121.

¹⁰ Б. Білецький, О. Добржанський, *Основи наукових досліджень: категорії, поняття, терміни. Навчальний посібник-довідник* [Fundamentals of scientific research: categories, concepts, terms. Textbook], Чернівці, 2010.

¹¹ В.М. Ботушанський. *Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)* [Agriculture of Bukovyna (second half of the XIX – beginning of the XX century)], Чернівці, 2000.

¹² Г. Скорейко, *Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст.: історико-демографічний аспект* [Population of Bukovyna according to the Austrian government censuses of the second half of the XIX – early XX centuries: historical and demographic aspect], Чернівці, 2002.

¹³ *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.* [The national movement of Ukrainians in Bukovina in the second half of the XIX – early XX centuries], Чернівці, 1999.

¹⁴ О. Ботушанський, *Розвиток сільської кооперації на Буковині у 80-х рр. XIX – На початку XX ст.* [The development of rural cooperation in Bukovyna in the 80's of the XIX – early XX centuries. [Development of Silskoї Kooperatsii in Bukovyna in the 80s. XIX – Na pochatku XX st.], Чернівці, (у співавт. з В. Ботушанським).

¹⁵ *Січовий рух Галичини й Буковини (1900 – 1914)* [Sich movement of Galicia and Bukovyna (1900 – 1914)], Чернівці, 2009.

¹⁶ О. Балух, *Від «Полонин» до Хотина: воєнно-політичний розвиток буковинських земель (50-ті рр. XIV – 30-ті рр. XVI ст.)* [From Polonyn to Khotyn: Military-Political Development of the Bukovynian Lands (50s of the 14th – 30s of the 16th Centuries)], Чернівці, 2014.

¹⁷ В. Ботушанський, *Еміграція з Буковини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.)* [Emigrants z Bukovyny (60-ті гг. XIX – Pochatok XX st.], Чернівці, 2009 (у співавт.).

¹⁸ В. Ботушанський, *Нариси з історії Православної церкви Буковини (кінець XVIII – початок XX ст.)* [Emigration from Bukovyna (60s of the XIX – beginning of the XX century)], Чернівці, 2012.

¹⁹ *Буковина в роки Першої світової війни 1914 – 1918 рр. Документи* [Bukovyna during the First World War 1914 – 1918. Documents], Упорядкування, передмова, коментарі, переклад з німецької та російської мов В. М. Ботушанського, Чернівці, 2014.

²⁰ В. Ботушанський, *На зорі боротьби за здорове й тривале життя (Нариси з історії становлення і розвитку системи охорони здоров'я на Буковині в кінці XVIII – на початку XX ст.)* [At the Dawn of the Struggle for a Healthy and Long Life (Essays on the History of the Formation and Development of the Health Care System in Bukovyna in the Late 18th and Early 20th Centuries)], Чернівці, 2015 (у співавт.).

²¹ В. Ботушанський, *Нариси з історії освіти на Буковині (XIX – початок XXI ст.)* [Essays on the history of education in Bukovyna (XIX – early XXI century.)], Технодрук, 2017.

²² В. Ботушанський, *У суворих обіймах матінки-природи (стихійні лиха та їхній вплив на соціально-економічне становище буковинського селянства у XIX – на початку XX ст.)* [In the strict embrace of Mother Nature (natural disasters and their impact on the socio-economic situation of the Bukovinian peasantry in the XIX – early XX centuries)], Чернівці, 2019.

²³ В. Ботушанський, *Державотворчі орієнтації українців Буковини у часи розпаду Австро-Угорської імперії (до 100-річчя Буковинського народного віча 3 листопада 1918 року)* [State-building orientations of the Ukrainians of Bukovyna during the collapse of the Austro-Hungarian Empire (to the 100th anniversary of the Bukovynian People's Council on November 3, 1918)], in Буковинському вічу – 100 років (1918 – 2018) Бібліографічний покажчик, Чернівці, 2018, с. 5-29.

^{23a} В. Ботушанський, *Нариси з історії формування і функціонування владних структур на Буковині (друга половина XIX – початок XX ст.)* [Narysy z Istorii Formuvannia i Funktsionuvannia Vladnykh Struktur na Bukovyni (Druha Polovyna XIX – Pochatok XX st.)], Чернівці, 2020, 160 с.

²⁴ В. Ботушанський, *Чернівецький університет. 1875 – 1995. Сторінки історії* [Chernivetskyi Universytet. 1875 – 1995. Storinky Istorii], с. 3-41, 101-117, 119-121, 175-176, 184-185 (у співавт., відповідальний редактор);

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Імена славних сучасників, с. 14-25, 92-97 (у співавт., член редколегії).

²⁵ В. Ботушанський, *Буковина: історичний нарис* [Bukovina: Historical Essay], Чернівці: Зелена Буковина, 1998, с. 3-10, 74-166, 199-222, 340-416 (відповідальний редактор).

²⁶ В. Ботушанський, *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.)* [Bukovina in the Context of European International Relations], за заг. ред. В. М. Ботушанського, Чернівці, 2005, с. 5-8, 169-245, 263-360, 361-488 (у співавт. з І. Піддубним), 643-738.

²⁷ *Чернівці: історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто)* [Chernivtsi: History And Modernity (Anniversary Edition To The 600th Anniversary Of The First Written Mention Of The City)]. В. М. Ботушанський, С. В. Біленкова, О. В. Добржанський та ін., за заг. ред. В. М. Ботушанського, Чернівці, 2009, с. 79-154, 151-159.

²⁸ В. Ботушанський, *Буковина: історичний нарис* [Bukovina: Historical Essay], in Вища педагогічна освіта і наука: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Чернівецька область, Київ, Знання України, 2011, с. 12-30 (відп. редактор).

²⁹ *Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940 – 2011 рр.)* [Faculty Of History, Political Science And International Relations Of Yuri Fedkovych Chernivtsi National University (1940 – 2011)], in Чернів. нац. ун.-т. ім. Ю. Федьковича: Редкол.: Ботушанський В. М., Добржанський О.В. та ін, Чернівці: Наші книги, 2012, с. 46-66 (у співавт.).

³⁰ О. Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.* [The National Movement of Ukrainians in Bukovina in The Second Half of the ХІХ – Early ХХ Centuries.], Чернівці, 1999, 574 с.

³¹ О. Добржанський, В. Даниленко. *Академік Степан Смаль-Стоцький. Життя і діяльність* [Academician Stepan Smal-Stotsky. Life and Activity], Київ-Чернівці, 1996, 232 с.; О. Добржанський, *Степан Смаль-Стоцький – ідеолог українського національного руху на Буковині* [Stepan Smal-Stotsky – Ideologist of the Ukrainian National Movement In Bukovina], in Микола Плав'юк: Україна – життя моє. Київ, 2002, т. 3, с. 913-920.

³² О. Добржанський, *Російські консульства на західноукраїнських землях та українці Галичини і Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.* [Russian Consulates in Western Ukraine And Ukrainians in Galicia and Bukovina in the Second Half of the Nineteenth – Early Twentieth Century], in Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст, Київ, 2003, вип. 5, с. 112-123; Його ж. *Західноукраїнські землі в зовнішньополітичних планах панславистських організацій Росії на початку ХХ ст.* [Western Ukrainian Lands in the Foreign Policy Plans of the Pan-Slavic Organizations of Russia in The Early Twentieth Century], in Україна-Європа-Світ. Міжнарод. зб. наук. праць. Серія: Історія. Міжнародні відносини, Тернопіль, 2011, вип. 5. у 2 ч, ч. 2, с. 76-81.

³³ О. Добржанський, *Микола Василько – політичний лідер і дипломат* [Political Leader And Diplomat], in Буковинський журнал, 2001, ч. 3-4, с. 187-202; *Микола Василько – визначний український дипломат австрійської школи* [Mykola Vasylo – a Prominent Ukrainian Diplomat of the Austrian School], in Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості. Колективна монографія, Київ, 2016, с. 180-191.

³⁴ О. Добржанський, В. *Старик, Бажаємо до України!* [We Wish To Ukraine!], Одеса, 2008, 1168 с.; Їх же. *Змагання за українську державність на Буковині (1914 – 1921 рр.). Документи і матеріали* [Competition For Ukrainian Statehood In Bukovina (1914 – 1921). Documents And Materials], Чернівці, 2009, 512 с.; О. Добржанський, *ЗУНР. 1918 – 1923. Ілюстрована історія* [WUPR. 1918 – 1923. Illustrated History], Львів-Івано-Франківськ, 2008, 524 с. (член авт. колективу, с. 56-72, 142-156); О. Добржанський, П. Брицький, Є. Юрійчук, *Буковинці у боротьбі за українську державність (1917 – 1922 рр.)* [Bukovynians in the Struggle for Ukrainian Statehood (1917 – 1922)], Чернівці, 2007, 483 с.; П. Брицький, О. Добржанський, *Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР* [Bukovynians in the Diplomatic Service of the UPR and WUPR], Чернівці, 2007, 241 с.; *Західноукраїнська Народна Республіка. 1918 – 1923. Енциклопедія. До 100-річчя утворення Західноукраїнської Республіки* [Western Ukrainian Republic Volume], т. 1. А-Ж., Івано-Франківськ, Манускрипт-Львів, 2018, 688 с. (член ред. ради, автор ряду статей); Його ж. *Українці Буковини восени 1918 р.: соборницькі ідеї та устремління* [Ukrainians Of Bukovina In The Autumn Of 1918: Conciliar Ideas And Aspirations], in Перша світова війна у фокусі «плинної нестабільності»: міжнародна і внутрішня політика. Колективна монографія, Київ, 2019, с. 167-184; *Буковинське віче 3 листопада 1918 року (статті, документи, матеріали)* [Bukovinian Chamber On November 3, 1918 (Articles, Documents, Materials)], укладачі: Добржанський О. В., Скорейко Г. М., Левіна Ю. С., Чернівці, 2018, 400 с.

³⁵ О. Добржанський. *Буковина: історичний нарис* [Bukovina: Historical Essay], Чернівці, 1998, Розд. ІІІ, §1, 6, 7 (член редколегії); О. Добржанський, Ю. Макао, О. Масан. *Хотинщина. Історичний нарис* [Khotyn Region. Historical Essay], Чернівці, 2002, 464 с.; Його ж. *Чернівці – визначний центр українського національного руху*

другої половини XIX – початку XX ст. [Chernivtsi – A Prominent Center of the Ukrainian National Movement of the Second Half of the Nineteenth – Early Twentieth Century], in Чернівці. Історія і сучасність... [кол. монографія]. Розділ 5. (член редколегії); Його ж. *Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області. Монографія* [History of Development of Authorities in the Territory of Chernivtsi Region. Monograph], За заг. ред. Добржанського О. В., Круглашова А. М., Ярмистого М. В, Чернівці, 2014, с. 812, Розділ 3, 5; О. Добржанський, Н. Масіян, М. Никирса, *Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775 – 1940)* [Nations and Nationalities of Bukovyna in the Funds of the State Archives of Chernivtsi Region (1775 – 1940)], Чернівці, 2003, 172 с.; Його ж. *Єврейське населення та розвиток Єврейського національного руху на Буковині в останній чверті XVIII – на початку XX ст.: зб. док. і матеріалів* [Jewish Population and the Development of the Jewish National Movement in Bukovina in the Last Quarter of the Eighteenth – Early Twentieth Century .: Coll. Dock. and Materials], Упор О. Добржанський, М. Кушнір, М. Никирса, Чернівці: Наші книги, 2007, 464 с.

³⁶ Г. Скорейко, *Етнокультурний та етнополітичний ландшафт прикордонних регіонів України, Молдови, Румунії: історична ретроспектива і сучасний стан* [Ethnocultural and ethno-political landscape of the border regions of Ukraine, Moldova, Romania: historical retrospective and current state], За ред. Н. В. Стрельчук, Чернівці, 2018, 256 с. [кол. монографія].

³⁷ А. Федорук, *Хотинська битва 1621 року* [The Battle of Khotyn in 1621], Чернівці, 2010, 76 с.; Його ж. *Золота доба українського лицарства* [The Golden Age of Ukrainian Knighthood], Харків, 2018, 208 с. (у співавт.); Його ж. *Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області: Монографія* [History of the Development of Authorities in the Chernivtsi Region: Monograph], за заг. ред. Добржанського О. В., Круглашова А. М., Ярмистого М. В, Чернівці, 2014, 812 с., Розд. 1; Його ж. «Danielem regem Russial e filios EIUS»: військова діяльність у великих битвах періоду війни за «австрійську спадщину» 1246 – 1278 рр. [«Danielem regem Russial e filios EIUS»: military activity in the great battles of the war for the «Austrian heritage» 1246 – 1278], in *Colloquia Russica. Series II, Івано-Франківськ-Краків, 2017, Vol. 3. Данило Романович і його часи*, с. 223-248.

³⁸ Г. Яценюк. *Повернення Війська Запорозького на українські землі та спроба гетьмана-емігранта Пилипа Орлика очолити козаків* [Return of the Zaporozhian Army to the Ukrainian Lands and the Attempt of the Emigrant Hetman Pylyp Orlyk to Lead the Cossacks], in *Питання історії України. Зб. наук. праць*, Чернівці, 2009, т. 12, с. 15-19.

³⁹ Т. Ковалець, *Проект «Україна». Повстання війська запорозького 1630 року: документи і матеріали* [Ukraine Project. Uprising of the Zaporozhian Army in 1630: Documents and Materials], Упор. Т. Ковалець, Харків, 2017, 352 с.

⁴⁰ Ф. Яценюк, *Бендерська угода 1710 року: причини появи, основні засади та спроби реалізації* [Bender Agreement of 1710: Causes, Basic Principles and Attempts to Implement], in *Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин...*: Зб. Наук., Буковинський політологічний центр. За заг. ред. А. М. Круглашова, Чернівці, 2009, т. III, с. 74-92.

⁴¹ О. Филипчук, *Studia Byzantino-Russica / Експансія, війна та соціальні зміни*, Чернівці: Книги XXI, 2013, 420 с. ; Його ж. *Византийские походы XI века: к проблеме пленных. Слепленіе и убийство* [Byzantine campaigns of the XI century: to the problem of captives. Blindness and murder], *Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории*, 2016, Т. 55, 330-341, Його ж. *Забутий святий. Князь Володимир Великий між Сходом та Заходом* [The Forgotten Saint. Prince Volodumyr the Great Between East and West], Київ, 2020, 584 с.

⁴² N. Khrystan. *Drohiczyn Battle: History Academic Discipline versus Politics (The Soviet Historical Thought of 30-80's of the 20-th century)*, in *Codrul Cosminului*, 2017, Vol. 23, p. 187-202, Його ж. Н. Христан. *Мистецтво пам'яті: образ короля Данила Романовича у візуальній культурі сучасної України* [The Art of Memory: The Image of King Danylo Romanovych in the Visual Culture of Modern Ukraine], in *Емінак: науковий щоквартальник*, Київ-Миколаїв, 2018, № 3, т. 1, с. 135-148.

⁴³ С. Герегова, *Костянтин Томащук: повернення у славі в Чернівці* [Konstantin Tomashchuk: return to glory in Chernivtsi], Укладачі С. Герегова, Т. Марусик, Чернівці: Букрек, 2016, 240 с.; Її ж. *Присутність постаті Андеаса Гофера у міському середовищі Іннсбрука* [The Presence of the Figure of Andreas Gofier in the Urban Environment of Innsbruck], in *Сучасність минулого в урбаністичному просторі Чернівці-Інсбрук*, Редактори: Курт Шарп, Гунда Барт-Скалмані; Герегова С. В., Олексішина Л. Г., Чернівці, 2019, с. 323-331.

⁴⁴ Л. Дробіна, *Соціально-страхова допомога радянської повоєнної системи в західних областях УРСР* [Social Insurance Assistance of the Soviet Post-war System in the Western Regions of the USSR], in *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*, Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2018, 1, с. 150-114.

⁴⁵ Ю. Левина, *Информационно-пропагандистская поддержка процессов советизации в западных*

областях УСРСР в 1939 – 1941 годах [Information and Propaganda Support of Sovietization Processes in the Western Regions of the USSR in 1939 – 1941], in *Codrul Cosminului*, XXI, 2015, № 2, p. 369-388.

⁴⁶ П. Брицький, *Жертва Української революції: трагічна доля полковника П. Болбачана* [The Victim of the Ukrainian Revolution: the Tragic Fate of Colonel P. Bolbachan], Чернівці, 2005, 112 с.

⁴⁷ Г. Яценюк, *Українська Центральна Рада, навчально-методичний посібник* [Ukrainian Central Council, educational and methodical manual], Чернівці, 2009, 84 с. (у співавт.)

⁴⁸ П. Брицький, *Голодомори ХХ століття в Україні – непростимі злочини комуністичної влади* [Holodomors of the Twentieth Century in Ukraine – Unforgivable Crimes of the Communist Government], in *Національна Книга Пам'яті жертв голодоморів 1932 – 1933, 1946 – 1947 років в Україні*. Чернівецька область, Чернівці, 2008, с. 16-56 (член редколегії, упорядник).

⁴⁹ В. Ботушанський, Г. Чайка, *Апогей антиселянської політики більшовицької влади* [The Apoogee of the Anti-Peasant Policy of the Bolshevik Government], in *Національна Книга Пам'яті жертв голодоморів 1932 – 1933, 1946 – 1947 років в Україні*. Чернівецька область, Чернівці, 2008, с. 57-66; Його ж. *Свідчення Ботушанського Василя Мефодійовича, с. Оселівка про голодомор 1946 – 1947 рр.* [Testimony of Botushanskyi Vasyl Mefodiyovych, Village Oselivka about the Holodomor of 1946 – 1947], Чернівці, 2008, с. 542-547 (член редколегії).

⁵⁰ *Пам'яті жертв радянських голодоморів в Україні. Матеріали наукової конференції* [In Memory of the Victims of the Soviet Famines in Ukraine. Proceedings of the Scientific Conference] (Чернівці, 24 вересня 1993 р.), Редкол.: В. М. Ботушанський (відпов. редактор), В. Ф. Холодницький (секретар), П. І. Яценюк.

⁵¹ П. Брицький, *Україна в Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.)* [Ukraine in the Second World War (1939 – 1945)], Чернівці, 1995, 114 с.

^{51a} *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича – 145: колективна монографія* [Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – 145: Collective Monograph], гол. ред. Р. Петришин, Чернівці, 2020, 392 с, 32 с. фото.

⁵² *Вісник Центру буковинознавства. Серія історична. Випуск перший*, Чернівці, 1993, редкол. В. М. Ботушанський, О.В. Добржанський, 191 с.

⁵³ Пам'яті жертв радянських голодоморів в Україні...

⁵⁴ *З історичного минулого Буковини: зб. наукових статей*, ред. В. М. Ботушанський – відп. ред., О. В. Добржанський – заступник редактора, Чернівці, 1996, 250 с.

⁵⁵ *Питання історії України. Зб. наукових статей*, ред. кол. В. М. Ботушанський – відп. ред., О. В. Добржанський – заступник, А. П. Коцур – відп. секретар, Чернівці: ЧДУ, 1997, вип. 1, 299 с.

⁵⁶ *Питання історії України. Зб. наук. статей кафедри історії України Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича (наук. ред. В. М. Ботушанський, заступник О. В. Добржанський)*, Чернівці, 2000, т. 4, с. 244-252; 2002, т. 5, с. 201-207; 2003, т. 6, с. 337-346.

References

1. A. Fedoruk, *Khotynska bytva 1621 roku* [The Battle of Khotyn in 1621], Chernivtsi, 2010, 76 s.; *Yoho zh. Zolota doba ukrainskoho lytsarstva* [The Golden Age of Ukrainian Knighthood], Kharkiv, 2018, 208 s. (u spivavt.);
2. A. Fedoruk, *Istoriia rozvytku orhaniv vladny na terytorii Chernivetskoï oblasti: Monohrafiia* [History of the Development of Authorities in the Chernivtsi Region: Monograph], za zah. red. Dobrzhanskoho O. V., Kruhlashova A. M., Yarmystoho M. V, Chernivtsi, 2014, 812 s., Rozd. 1
3. A. Fedoruk, «Danielem regem Russial e filios EIUS»: viiskova diialnist u velykykh bytvakh periodu viiny za «avstriisku spadshchynu» 1246 – 1278 rr. [«Danielem regem Russial e filios EIUS»: military activity in the great battles of the war for the «Austrian heritage» 1246 – 1278], in *Colloquia Russica. Series II, Ivano-Frankivsk-Krakiv*, 2017, Vol. 3. Danylo Romanovych i yoho chasy, s. 223-248.
4. В. Biletskyi, О. Dobrzhanskyi, *Osnovy naukovykh doslidzhen: katehoriï, poniattia, termini. Navchalnyi posibnyk-dovidnyk* [Fundamentals of scientific research: categories, concepts, terms. Textbook], Chernivtsi, 2010.
5. *Bukovyna v roky Pershoï svitovoi viiny 1914 – 1918 rr. Dokumenty* [Bukovyna during the First World War 1914 – 1918. Documents], Uporiadkuvannia, peredmov, komentari, pereklad z nimetskoi ta rosiiskoi mov V. M. Botushanskoho, Chernivtsi, 2014.
6. *Chernivetskyi universytet: 1875 – 1995, Storinky istorii* [Chernivtsi University: 1875 – 1995. – Pages of History], Chernivtsi, 1995, с. 121.
7. *Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. Imena slavykh suchasnykiv. Dovidkovo-biografichne vydannia* [Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Names of glorious contemporaries. Reference and biographical publication], Kyiv, 2005, s. 96-97.

8. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha – 145: kolektyvna monohrafiia [Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – 145: Collective Monograph], hol. red. R. Petryshyn, Chernivtsi, 2020, 392 s, 32 s. foto.
9. Chernivtsi: istoriia i suchasnist (Iuvileine vydannia do 600-richchia pershoi pysemnoi zghadky pro misto) [Chernivtsi: History And Modernity (Anniversary Edition To The 600th Anniversary Of The First Written Mention Of The City)]. V. M. Botushanskyi, S. V. Bilenkova, O. V. Dobrzhanskyi ta in., za zah. red. V. M. Botushanskoho, Chernivtsi, 2009, c. 79-154, 151-159.
10. F. Yatseniuk, Benderska uhoda 1710 roku: prychny poiavy, osnovni zasady ta sproby realizatsii [Bender Agreement of 1710: Causes, Basic Principles and Attempts to Implement], in Ukraina-Rumuniia-Moldova: istorychni, politychni ta kulturni aspekty vzaiemyn...: Zb. Nauk., Bukovynskyi politolohichniy tsentr. Za zah. red. A. M. Kruhloshova, Chernivtsi, 2009, t. III, s. 74-92.
11. Fakultet istorii, politolohii ta mizhnarodnykh vidnosyn Chernivetskoho natsionalnogo universytetu imeni Yurii Fedkovycha (1940 – 2011 rr.) [Faculty of History, Political Science and International Relations of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (1940 – 2011)], Chernivtsi, 2012, c. 46-66; 209.
12. Fakultet istorii, politolohii ta mizhnarodnykh vidnosyn Chernivetskoho natsionalnogo universytetu imeni Yurii Fedkovycha (1940 – 2011 rr.) [Faculty Of History, Political Science And International Relations Of Yuri Fedkovych Chernivtsi National University (1940 – 2011)], in Cherniv. nats. un.-t. im. Yu. Fedkovycha: Redkol.: Botushanskyi V. M., Dobrzhanskyi O.V. ta in, Chernivtsi: Nashi knyhy, 2012, c. 46-66 (u spivavt.).
13. H. Skoreiko, Etnokulturnyi ta etnopolitychnyi landshaft prykordonnykh rehioniv Ukrainy, Moldovy, Rumunii: istorychna retrospektyva i suchasnyi stan [Ethnocultural and ethnopolitical landscape of the border regions of Ukraine, Moldova, Romania: historical retrospective and current state], Za red. N. V. Strelchuk, Chernivtsi, 2018, 256 s. [kol. monohrafiia].
14. H. Skoreiko, Naselennia Bukovyny za avstriiskymy uriadovymy perepysamy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: istoryko-demografichniy aspekt [Population of Bukovyna according to the Austrian government censuses of the second half of the XIX – early XX centuries: historical and demographic aspect], Chernivtsi, 2002.
15. H. Yatseniuk, Ukrainska Tsentralna Rada, navchalno-metodychnyi posibnyk [Ukrainian Central Council, educational and methodical manual], Chernivtsi, 2009, 84 s. (u spivavt.)
16. H. Yatseniuk. Povernennia Viiska Zaporozkoho na ukrainski zemli ta sproba hetmana-emihranta Pylypa Orlyka ocholyty kozakiv [Return of the Zaporozhian Army to the Ukrainian Lands and the Attempt of the Emigrant Hetman Pylyp Orlyk to Lead the Cossacks], in Pytannia istorii Ukrainy. Zb. nauk. prats, Chernivtsi, 2009, t. 12, s. 15-19.
17. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine], Kyiv, 1996.
18. L. Drobina, Sotsialno-strakhova dopomoha radianskoj povoienni systemy v zakhidnykh oblastakh URSS [Social Insurance Assistance of the Soviet Post-war System in the Western Regions of the USSR], in Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha: Istoriia, Chernivtsi, Chernivetskyi nats. un-t, 2018, 1, c. 150-114.
19. Natsionalnyi rukh ukrainsiv Bukovyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [The national movement of Ukrainians in Bukovina in the second half of the XIX – early XX centuries], Chernivtsi, 1999.
20. Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnogo universytetu imeni Yurii Fedkovycha [Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University], Chernivtsi, 1996, ponyni.
21. N. Khrystan. Drohiczyn Battle: History Academic Discipline versus Politics (The Soviet Historical Thought of 30-80s of the 20-th century), in Codrul Cosminului, 2017, Vol. 23, p. 187-202
22. N. Khrystan. Mystetstvo pamiaty: obraz korolia Danyla Romanovycha u vizualnii kulturi suchasnoi Ukrainy [The Art of Memory: The Image of King Danylo Romanovych in the Visual Culture of Modern Ukraine], in Eminak: naukovyi shchokvartalnyk, Kyiv-Mykolaiv, 2018, № 3, t. 1, s. 135-148.
23. O. Balukh, Vid «Polonyn» do Khotyna: voienno-politychnyi rozvytok bukovynskykh zemel (50-ti rr. XIV – 30-ti rr. XVI st.) [From Polonyn to Khotyn: Military-Political Development of the Bukovynian Lands (50s of the 14th – 30s of the 16th Centuries)], Chernivtsi, 2014.
24. O. Botushanskyi, Rozvytok silskoi kooperatsii na Bukovyni u 80-kh rr. XIX – Na pochatku XX st. [The development of rural cooperation in Bukovyna in the 80s of the XIX – early XX centuries. [Development of Silskoi Kooperatsii in Bukovyna in the 80s. XIX – Na pochatku XX st.], Chernivtsi, (u spivavt. z V. Botushanskym).
25. O. Dobrzhanskyi, Mykola Vasylo – politychnyi lider i diplomat [Political Leader And Diplomat], in Bukovynskyi zhurnal, 2001, ch. 3-4, s. 187-202; Mykola Vasylo – vyznachnyi ukrainskyi diplomat avstriiskoi shkoly [Mykola Vasylo – a Prominent Ukrainian Diplomat of the Austrian School], in Diplomatychna ta konsulska sluzhba u vymiri osobystosti. Kolektyvna monohrafiia, Kyiv, 2016, s. 180-191.

26. O. Dobrzhanskyi, *Natsionalnyi rukh ukraintsiiv Bukovyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.* [The National Movement of Ukrainians in Bukovina in The Second Half of the XIX – Early XX Centuries.], Chernivtsi, 1999, 574 s.
27. O. Dobrzhanskyi, *Rosiiski konsulstva na zakhidnoukrainskykh zemliakh ta ukraintsi Halychyny i Bukovyny u druhi polovyni XIX – na pochatku XX st.* [Russian Consulates in Western Ukraine And Ukrainians in Galicia and Bukovina in the Second Half of the Nineteenth – Early Twentieth Century], in *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.*, Kyiv, 2003, vyp. 5, s. 112-123.
28. O. Dobrzhanskyi, *Zakhidnoukrainski zemli v zovnishnopolitychnykh planakh panslavistskykh orhanizatsii rosii na pochatku XX st.* [Western Ukrainian Lands in the Foreign Policy Plans of the Pan-Slavic Organizations of Russia in The Early Twentieth Century], in *Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarod. zb. nauk. prats. Serii: Istoriia. Mizhnarodni vidnosyny*, Ternopil, 2011, vyp. 5. u 2 ch, ch. 2, s. 76-81.
29. O. Dobrzhanskyi, V. Danylenko. *Akademik Stepan Smal-Stotskyi. Zhyttia i diialnist* [Academician Stepan Smal-Stotsky. Life and Activity], Kyiv-Chernivtsi, 1996, 232 s.
30. O. Dobrzhanskyi, *Stepan Smal-Stotskyi – ideoloh ukrainskoho natsionalnoho rukhu na Bukovyni* [Stepan Smal-Stotsky – Ideologist of the Ukrainian National Movement In Bukovyna], in *Mykola Plaviuk: Ukraina – zhyttia moie*. Kyiv, 2002, t. 3, s. 913-920.
31. O. Dobrzhanskyi, V. Staryk, *Bazhaiemo do Ukrainy!* [We Wish To Ukraine!], Odesa, 2008, 1168 s.;
32. O. Dobrzhanskyi, V. Staryk, *Zmahannia za ukrainsku derzhavnist na Bukovyni (1914 – 1921 rr.). Dokumenty i materialy* [Competition For Ukrainian Statehood In Bukovina (1914 – 1921). Documents And Materials], Chernivtsi, 2009, 512 s.
33. O. Dobrzhanskyi, *ZUNR. 1918 – 1923. Iliustrovana istoriia* [WUPR. 1918 – 1923. Illustrated History], Lviv-Ivano-Frankivsk, 2008, 524 s. (chlen avt. kolektyvu, s. 56-72, 142-156)
34. O. Dobrzhanskyi, P. Brytskyi, Ye. Yuriichuk, *Bukovyntsi u borotbi za ukrainsku derzhavnist (1917 – 1922 rr.)* [Bukovyntsi in the Struggle for Ukrainian Statehood (1917 – 1922)], Chernivtsi, 2007, 483 s.
35. O. Dobrzhanskyi, *Bukovyntsi na dyplomatychnii sluzhbi UNR ta ZUNR* [Bukovynians in the Diplomatic Service of the UPR and WUPR], Chernivtsi, 2007, 241 s.
36. O. Dobrzhanskyi, *Zakhidnoukrainska Narodna Respublika. 1918 – 1923. Entsyklopediia. Do 100-richchia utvorennia Zakhidnoukrainskoi Respubliky* [Western Ukrainian Republic Volume], t. 1. A-Zh., Ivano-Frankivsk, Manuskrypt-Lviv, 2018, 688 s. (chlen red. rady, avtor riadu statei);
37. O. Dobrzhanskyi, *Ukraiintsi Bukovyny voseny 1918 r.: sobornytski idei ta ustremliattia* [Ukrainians Of Bukovina In The Autumn Of 1918: Conciliar Ideas And Aspirations], in *Persha svitova viina u fokusi «plynnoi nestabilnosti»: mizhnarodna i vnutrishnia polityka. Kolektyvna monohrafiia*, Kyiv, 2019, s. 167-184;
38. O. Dobrzhanskyi, *Bukovynske viche 3 lystopada 1918 roku (statti, dokumenty, materialy)* [Bukovynian Chamber On November 3, 1918 (Articles, Documents, Materials)], ukladachi: Dobrzhanskyi O. V., Skoreiko H. M., Levina Yu. S., Chernivtsi, 2018, 400 s.
39. O. Dobrzhanskyi, *Bukovyna: istorychnyi narys* [Bukovyna: Historical Essay], Chernivtsi, 1998, Rozd. III, §1, 6, 7 (chlen redkolehii)
40. O. Dobrzhanskyi, Yu. Makao, O. Masan. *Khotynshchyna. Istorychnyi narys* [Khotyn Region. Historical Essay], Chernivtsi, 2002, 464 s.
41. O. Dobrzhanskyi, *Chernivtsi – vyznachnyi tsentr ukrainskoho natsionalnoho rukhu druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.* [Chernivtsi – A Prominent Center of the Ukrainian National Movement of the Second Half of the Nineteenth – Early Twentieth Century], in *Chernivtsi. Istoriia i suchasnist... [kol. monohrafiia]. Rozdil 5.* (chlen redkolehii)
42. O. Dobrzhanskyi, *Istoriia rozvytku orhaniv vlady na terytorii Chernivetskoï oblasti. Monohrafiia* [History of Development of Authorities in the Territory of Chernivtsi Region. Monograph], Za zah. red. Dobrzhanskoho O. V., Kruhlashova A. M., Yarmystoho M. V., Chernivtsi, 2014, c. 812, Rozdil 3, 5;
43. O. Dobrzhanskyi, N. Masan, M. Nykyrsa, *Natsii ta narodnosti Bukovyny u fondakh Derzhavnoho arkhivu Chernivetskoï oblasti (1775 – 1940)* [Nations and Nationalities of Bukovyna in the Funds of the State Archives of Chernivtsi Region (1775 – 1940)], Chernivtsi, 2003, 172 s.
44. O. Dobrzhanskyi, *Yevreiske naseleattia ta rozvytok Yevreiskoho natsionalnoho rukhu na Bukovyni v ostanni chverti KhVIII – na pochatku XX st.: zb. dok. i materialiv* [Jewish Population and the Development of the Jewish National Movement in Bukovina in the Last Quarter of the Eighteenth – Early Twentieth Century .: Coll. Dock. and Materials], Upor O. Dobrzhanskyi, M. Kushnir, M. Nykyrsa, Chernivtsi, 2007, 464 s.
45. O. Fylypchuk, *Studia Byzantino-Russica/ Ekspansiia, viina ta sotsialni zminy*, Chernivtsi: Knyhy XXI, 2013, 420 s.

46. O. Fylypchuk, Vyzantyskye pokhody KhI veka: k probleme plennykh. Osleplenyie y ubyystvo [Byzantine campaigns of the XI century: to the problem of captives. Blindness and murder], Dyaloh so vremenem. Almanakh yntelektualnoi ystoryy, 2016, T. 55, 330-341,
47. O. Fylypchuk, Zabutyi sviatyi. Kniaz Volodymyr Velykyi mizh Skhodom ta Zakhodom [The Forgotten Saint. Prince Volodymyr the Great Between East and West], Kyiv, 2020, 584 s.
48. P. Brytskyi, Holodomory XX stolittia v Ukraini – neprostymi zlochyny komunistychnoi vlady [Holodomors of the Twentieth Century in Ukraine – Unforgivable Crimes of the Communist Government], in Natsionalna Knyha Pamiati zhertv holodomoriv 1932 – 1933, 1946 – 1947 rokiv v Ukraini. Chernivetska oblast, Chernivtsi, 2008, c. 16-56 (chlen redkolehii, uporiadnyk).
49. P. Brytskyi, Ukraina v Druhii svitovii viini (1939 – 1945 rr.) [Ukraine in the Second World War (1939 – 1945)], Chernivtsi, 1995, 114 s.
50. P. Brytskyi, Zhertva Ukrainskoi revoliutsii: trahichna dolia polkovnyka P. Bolbachana [The Victim of the Ukrainian Revolution: the Tragic Fate of Colonel P. Bolbachan], Chernivtsi, 2005, 112 s.
51. Pamiati zhertv radianskykh holodomoriv v Ukraini. Materialy naukovoï konferentsii [In Memory of the Victims of the Soviet Famines in Ukraine. Proceedings of the Scientific Conference] (Chernivtsi, 24 veresnia 1993 r.), Redkol.: V. M. Botushanskyi (vidpov. redaktor), V. F. Kholodnytskyi (sekretar), P. I. Yatseniuk.
52. Pamiati zhertv radianskykh holodomoriv v Ukraini...
53. Pytannia istorii Ukrainy. Zb. nauk. prats kafedry istorii Ukrainy Chernivetskoho natsionalnogo universytetu imeni Yurii Fedkovycha [Questions of the history of Ukraine. Coll. Science. Proceedings of the Department of History of Ukraine], Chernivtsi, 1997, 2018.
54. Pytannia istorii Ukrainy. Zb. nauk. statei kafedry istorii Ukrainy Chernivetskoho nats. un-tu imeni Yurii Fedkovycha (nauk. red. V. M. Botushanskyi, zastupnyk O. V. Dobrzhanskyi), Chernivtsi, 2000, t. 4, s. 244-252; 2002, t. 5, s. 201-207; 2003, t. 6, s. 337-346.
55. Pytannia istorii Ukrainy. Zb. naukovykh statei, red. kol. V. M. Botushanskyi – vidp. red., O. V. Dobrzhanskyi – zastupnyk, A. P. Kotsur – vidp. sekretar, Chernivtsi: ChDU, 1997, vyp. 1, 299 s.
56. S. Herehova, Kostiantyn Tomashchuk: povnennia u slavi v Chernivtsi [Konstantin Tomashchuk: return to glory in Chernivtsi], Ukladachi S. Herehova, T. Marusyk, Chernivtsi: Bukrek, 2016, 240 s.;
57. S. Herehova, Prysutnist postati Andeasa Hofera u miskomu seredovyschi Innsbruka [The Presence of the Figure of Andreas Gofer in the Urban Environment of Innsbruck], in Suchasnist mynuloho v urbanistychnomu prostori Chernivtsi-Insbruk, Redaktory: Kurt Sharr, Hunda Bart-Skalmani; Herehova S. V, Oleksyshyna L. H, Chernivtsi, 2019, c. 323-331.
58. Sichovyï ruh Halychyny y Bukovyny (1900 – 1914) [Sich movement of Galicia and Bukovina (1900 – 1914)], Chernivtsi, 2009.
59. T. Kovalets, Proiekt «Ukraina». Povstannia viiska zaporozkoho 1630 roku: dokumenty i materialy [Ukraine Project. Uprising of the Zaporozhian Army in 1630: Documents and Materials], Upor. T. Kovalets, Kharkiv, 2017, 352 s.
60. Universytetskyi visnyk [University Bulletin] (hazeta – z 1947 r., nazva – z 1990 r.).
61. V. Botushanskyi, Bukovyna v konteksti yevropeiskykh mizhnarodnykh vidnosyn (z davnykh chasiv do seredyny XX st.) [Bukovina in the Context of European International Relations], za zah. red. V. M. Botushanskoho, Chernivtsi, 2005, c. 5-8, 169-245, 263-360, 361-488 (u spivavt. z I. Piddubnym), 643-738.
62. V. Botushanskyi, Bukovyna: istorychnyi narys [Bukovina: Historical Essay], Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 1998, c. 3-10, 74-166, 199-222, 340-416 (vidpovidalnyi redaktor).
63. V. Botushanskyi, Bukovyna: istorychnyi narys [Bukovina: Historical Essay], in Vyshcha pedahohichna osvita i nauka: istoriia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Chernivetska oblast, Kyiv, Znannia Ukrainy, 2011, c. 12-30 (vidp. redaktor).
64. V. Botushanskyi, Chernivetskyi universytet. 1875 – 1995. Storinky istorii [Chernivetskyi University. 1875 – 1995. Storinky Istorii], c. 3-41, 101-117, 119-121, 175-176, 184-185 (u spivavt., vidpovidalnyi redaktor); Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. Imena slavykh suchasnykh, c. 14-25, 92-97 (u spivavt., chlen redkolehii).
65. V. Botushanskyi, Derzhavotvorchi oriiantatsii ukrainsiv Bukovyny u chasy rozpadu Avstro-Uhorskoï imperii (do 100-richchia Bukovynskoho narodnogo vicha 3 lystopada 1918 roku) [State-building orientations of the Ukrainians of Bukovina during the collapse of the Austro-Hungarian Empire (to the 100th anniversary of the Bukovynian Peoples Council on November 3, 1918)], in Bukovynskomu vichu – 100 rokiv (1918 – 2018) Bibliografichni pokazhchyk, Chernivtsi, 2018, c. 5-29.
66. V. Botushanskyi, Emihratsiia z Bukovyny (60-ti rr. XIX – pochatok XX st.) [Emihratsiia z Bukovyny (60-ti rr. XIX – Pochatok XX st.)], Chernivtsi, 2009 (u spivavt.).

67. V. Botushanskyi, H. Chaika, Apohei antyselianskoi polityky bilshovytskoi vlady [The Apogee of the Anti-Peasant Policy of the Bolshevik Government], in *Natsionalna Knyha Pamiatvi zhertv holodomoriv 1932 – 1933, 1946 – 1947 rokiv v Ukraini*. Chernivetska oblast, Chernivtsi, 2008, c. 57-66;
68. V. Botushanskyi, Svidchennia Botushanskoho Vasylia Mefodiiiovycha, s. Oselivka pro holodomor 1946 – 1947 rr. [Testimony of Botushanskyi Vasyl Mefodiyovych, Village Oselivka about the Holodomor of 1946 – 1947], Chernivtsi, 2008, c. 542-547 (chlen redkolehii).
69. V. Botushanskyi, Na zori borotby za zdorove y tryvale zhyttia (Narysy z istorii stanovlennia i rozvytku systemy okhorony zdorovia na Bukovyni v kintsi KhVIII – na pochatku XX st.) [At the Dawn of the Struggle for a Healthy and Long Life (Essays on the History of the Formation and Development of the Health Care System in Bukovyna in the Late 18th and Early 20th Centuries)], Chernivtsi, 2015 (u spivavt.).
70. V. Botushanskyi, Narysy z istorii osvity na Bukovyni (XIX – pochatok XXI st.) [Essays on the history of education in Bukovyna (XIX – early XXI century.)], Tekhnodruk, 2017.
71. V. Botushanskyi, Narysy z istorii Pravoslavnoi tserkvy Bukovyny (kinets KhVIII – pochatok XX st.) [Emigration from Bukovyna (60s of the XIX – beginning of the XX century)], Chernivtsi, 2012.
72. V. Botushanskyi, U suvorykh obiimakh matinky-pryrody (stykhiini lykha ta yikhonii vplyv na sotsialno-ekonomichne stanovyshech bukovynskoho selianstva u XIX – na pochatku XX st. [In the strict embrace of Mother Nature (natural disasters and their impact on the socio-economic situation of the Bukovinian peasantry in the XIX – early XX centuries)], Chernivtsi, 2019.
73. V. Botushanskyi, Narysy z istorii formuvannia i funktsionuvannia vladnykh struktur na Bukovyni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Narysy z Istorii Formuvannia i Funktsionuvannia Vladnykh Struktur na Bukovyni (Druha Polovyna XIX – Pochatok XX st.)], Chernivtsi, 2020, 160 s.
74. V.M. Botushanskyi. Silske hospodarstvo Bukovyny (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Agriculture of Bukovyna (second half of the XIX – beginning of the XX century)], Chernivtsi, 2000.
75. Visnyk Tsentru bukovynoznavstva. Seriiia istorychna. Vypusk pershyi, Chernivtsi, 1993, redkol. V.M, Botushanskyi, O.V. Dobrzhanskyi, 191 s.
76. Yu. Levyna, Ynformatsyonno-propahandystskaia podderzhka protsesov sovetyzatsyy v zapadnykh oblastiakh USSR v 1939 – 1941 hodakh [Information and Propaganda Support of Sovietization Processes in the Western Regions of the USSR in 1939 – 1941], in *Codrul Cosminului*, XXI, 2015, № 2, r. 369-388.
77. Z istorychnoho mynuloho Bukovyny: zb. naukovykh statei, red. V.M. Botushanskyi – vidp. red., O.V. Dobrzhanskyi – zastupnyk redaktora, Chernivtsi, 1996, 250 s.
78. Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine on Higher Education]. St. 50, in [Balans-Biudzheth], 2014, № 35-36, 1 veresnia, c. 46.